

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ У РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА

В. І. Чорнодон,

к. е. н., Тернопільський національний економічний університет

У статті наведена сутнісна характеристика категорії "розвиток", виокремлено її особливості у сфері економіки, розглянуто сучасні тенденції розвитку галузі садівництва.

Розвиток — закономірна якісна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, що характеризується як безповоротний та направлений процес [1, с. 400]. Зворотні зміни є характерними для процесів функціонування, тобто циклічного відтворення постійної системи зв'язків і відносин; при відсутності направленості змін не можуть накопичуватися, що позбавляє процес, характерний для розвитку єдиного внутрішнього взаємозв'язку; відсутність закономірностей характеризує випадкові зміни. В результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта. Існуючу характеристику розвитку складає час, оскільки будь-який розвиток здійснюється в реальному часі, що впливає на його направленість.

Розвиток окремої галузі у системі народногосподарського комплексу — складний суперечливий процес, в якому взаємодіють позитивні та негативні фактори, а періоди прогресивного розвитку змінюються регресією, тобто розвиток відбувається під впливом сукупності факторів політичного, економічного, організаційного та соціального характеру. Процес розвитку є безперервним, що забезпечується досягненням науки, технічного процесу, розширенням їхнього технологічного застосування, що дозволяє здійснювати виробництво на розширеній основі, знижувати ресурсомісткість виробництва, дотримуватись екологічних вимог, що впливає на рівень попиту та пропозиції. Економічний розвиток залежить від економічного зростання (характеру використання продуктивних сил суспільства) і суспільного способу виробництва.

Питанням економіки садівництва присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, чільне місце серед них займають О. М. Шестопаля, О.Ю. Єрмакова, І.І. Червена, В.А. Рульова, І.І.Лукінова, В.В. Юрчишина, М.М. Артеменка, Д.Ф. Харківського та ін. Однак з огляду на особливості та тенденції сучасних змін у розвитку промислового садівництва України, дослідження комплексу питань щодо посилення впливу економічних засад на розвиток та функціону-

вання галузі потребують подальших наукових розробок.

Внаслідок швидкого демонтажу адміністративно-планової системи та пов'язаної з цим лібералізації цін у промисловому садівництві переважають негативні тенденції: зменшуються обсяги виробництва плодів і ягід, у багатьох сільськогосподарських підприємствах через низьку рентабельність чи збитковість виробництва садівничої продукції немає власних нагромаджень навіть для простого відтворення багаторічних насаджень. Відтак найгострішою в сучасному промисловому садівництві країни є проблема його фінансового забезпечення, зокрема проблема інвестицій.

В умовах глобалізації світової економіки, коли все більше посилюється конкуренція між товаровиробниками садівничої продукції, на перший план постає проблема виробництва конкурентоспроможних плодів і ягід за якістю та собівартістю. Вирішення цієї проблеми безпосередньо пов'язане з виявленням і найповнішим використанням наявного природно-економічного потенціалу для розвитку садівництва, обґрунтування і найповнішого використання основних організаційно-економічних і технологічних чинників підвищення ефективності садівництва. Для успішного вирішення цих питань винятково важлива роль належить активізації інвестиційної діяльності в промисловому садівництві.

Основою функціонування садівництва як галузі сільського господарства є процеси створення (відтворення) й продуктивного використання плодівих і ягідних насаджень. Багаторічні насадження, на відміну від інших основних засобів виробництва, які використовуються у садівництві, самі створюють новий продукт, чим і визначається їхня вирішальна роль у формуванні ефективності всіх складових виробництва в галузі. Одна з характерних особливостей цих основних засобів виробництва полягає в тому, що вони створюються безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах і практично не проходять стадії обміну (реалізації), тобто не ма-

ють товарної спрямованості. Ця обставина має вирішальне значення у створенні таких садів і ягідників, які найповніше відповідали б як меті, так і конкретним природно-економічним умовам виробництва [2, с. 14].

Для досягнення цього потрібно повсякчас чітко визначати мету виробництва і напрями використання продукції, мати детальну інформацію щодо кон'юнктури ринку свіжих плодів і ягід та продуктів їх промислової переробки, всебічну оцінку відповідності ґрунтів і клімату біологічним особливостям плодівих та ягідних культур, їх сортів, що плануються до вирощування.

Сучасний стан інвестиційної діяльності у садівництві значною мірою зумовлений загальним станом економіки, політичною ситуацією в країні, податковою та фінансово-кредитною політикою уряду, рівнем інфляції й іншими чинниками, а також підходами, що перейшли у спадок від командно-адміністративної системи. До переходу на ринкову економіку значна частина капітальних вкладень підлягала директивному розподілу, за допомогою якого забезпечувалося виконання планових завдань. Часто при виділенні фінансових ресурсів суб'єктам господарювання не враховувалась ефективність використання раніше виділених засобів. Показники ефективності капітальних вкладень визначалися лише формально і практично не брались до уваги при розробці державних планів. Таке ігнорування результатів інвестиційної діяльності не сприяло подальшому ефективному використанню вкладень і лише підсилювало негативні тенденції в інвестиційній сфері діяльності. Як зазначає О.М. Шестопаля: "Через затяжний дефіцит інвестицій у створення насаджень галузь садівництва поступово опиняється на узбіччі науково-технічного поступу" [3, с. 4].

Відповідно до чинного механізму амортизації цей фонд здебільшого не використовується за прямим призначенням. Для того щоб такий фонд за всі роки продуктивного використання насаджень за обсягом відповідав відновлювальній вартості насаджень, необхідно удосконалити механізм їх амортизації, зокрема, через врахування таких конкретних позицій:

— амортизаційний фонд формується по господарству без пооб'єктної диференціації. Тому він і не виконує притаманну йому функцію фінансового джерела для відтворення конкретних видів насаджень. З цієї метою доцільно у садівницьких підприємствах амортизацію насаджень здійснювати за нормами 1991 р., які є ідентичними з нормативною тривалістю продуктивного використання конкретних видів плодівих і ягідних насаджень. Подібними є позиції науковців М.І. Кісіля і Г.Г. Кірейцева [4, 5]. Вони відзначають, що інвестиційні процеси мають відповідати особливостям відтворення основних засобів виробництва, лише в такому разі амортизаційний фонд стане реальним

ресурсом цільового призначення;

— здійснити інвентаризацію плодоягідних насаджень та індексацію їх балансової вартості з врахуванням оцінки сучасного стану насаджень і нормативної відновлювальної вартості. У процесі виробництва плодово-ягідної продукції необхідно найповніше використовувати позитивні ознаки ряду типів насаджень, помологічних сортів і культур, їх суть полягає в природній особливості культур і сортів забезпечувати в процесі продуктивного використання швидкий обіг капіталу та високі темпи його нагромадження.

Для мобілізації внутрішніх можливостей забезпечення ефективного розвитку галузі та створення умов для залучення інвестицій ззовні необхідно поліпшувати організаційно-економічний механізм інвестиційної діяльності, що включає в себе економічну політику, організаційно-економічні методи та інструменти активізації інвестиційних процесів, правове, нормативне, методологічне та інформаційне забезпечення, а також порядок здійснення інвестиційної діяльності в галузі на макро- і мікрорівнях.

Ще одним джерелом фінансування інвестиційної діяльності є позикові кошти, тобто фінансові ресурси, які підприємство обов'язково повинне повернути. Використання позикового капіталу може інколи мати свої переваги: на відміну від дивідендів, які є розподілом прибутку, проценти за користування кредитами вважаються затратами, отже, не оподатковуються; крім того, заборгованість вигідна у період підвищення темпів інфляції, оскільки виплати за борговими зобов'язаннями здійснюватимуться коштами меншої купівельної спроможності. Недоліками позикового капіталу є те, що із збільшенням питомої ваги підвищуються суми сплати процентів, а це в свою чергу зменшує прибутковість його використання.

Важливу роль у розвитку інвестиційної діяльності відіграє лізинг, який можна розглядати як альтернативу довгостроковим банківським кредитам, що нині так необхідні підприємствам. Одним із напрямів формування джерел кредитних ресурсів для садівницьких підприємств може стати агропромислово-фінансова кооперація, яка б передбачала створення фінансово-кредитних установ (кооперативні банки, кредитні спілки тощо).

Інвестиційна діяльність також може здійснюватись за рахунок бюджетних інвестиційних асигнувань. Традиційно фінансування капітальних вкладень здійснювалось в основному за рахунок бюджетних коштів. Але через збільшення дефіциту державного бюджету неможливо розрахувати на розв'язання інвестиційних проблем за рахунок централізованих джерел фінансування. Необхідність постійної державної фінансової підтримки галузі зумовлена високою капіталоемісією закладення багаторічних насаджень, високими витратами на догляд за молодими насадженнями, тривалим

періодом до початку одержання продукції, наявністю суттєвих ризиків і значенням продукції для забезпечення продовольчої безпеки та повноцінного харчування.

Протягом 8 років в Україні діє програма "Фінансування витрат на закладення і догляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками", яка з 2004 року трансформувалася у дві програми: "Закладення і нагляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками" та "Закладення і нагляд за молодими хмільниками".

Потреба акумуляції коштів у межах програми та її реалізація зумовлені високою капіталоемісією закладення багаторічних насаджень, великими витратами на догляд за молодими насадженнями, тривалим періодом до початку одержання продукції (до 4—5 років), наявністю суттєвих ризиків (вимерзання тощо), значенням продукції для забезпечення продовольчої безпеки та повноцінного харчування міських жителів. Вищевикладене визначає необхідність постійної державної фінансової підтримки.

Держава має у своєму розпорядженні три основні форми впливу на економічні процеси: правову, адміністративну та економічну. Кожній з них відповідає певний склад елементів, за допомогою яких ці форми реалізуються. Основну роль відіграє правова (законодавча) форма, тому що в ній здійснюються всі регулюючі дії уряду в межах адміністративних та економічних форм. Економічна форма передбачає грошово-кредитну та податково-бюджетну політику, які найвагоміше впливають на ділову активність господарюючих суб'єктів.

Державна інвестиційна політика є комплексом правових, адміністративних та економічних заходів держави, що спрямовуються активізацію інвестиційних процесів. Аналіз світової практики інвестиційних процесів дає можливість виділити два типи державної інвестиційної політики: активну та пасивну. За активної політики держава застосовує методи переважно правового й економічного характеру, обмежуючи адміністративне втручання в інвестиційні процеси до мінімуму, за пасивної — застосовує всі методи і часто сама стає інвестором. Методологія здійснення інвестиційної діяльності включає в себе розробку організаційних та адміністративних методів, інформаційних заходів реалізації інвестиційної політики (програми); визначення загальних обсягів інвестицій для досягнення поставлених завдань; обґрунтування джерел і перспективних форм інвестування.

Пряме й опосередковане регулювання інвестиційних процесів потребує державної фінансової підтримки підприємств-виробників в антимонаopolній, податковій, амортизаційній політиці, розвитку інфраструктури аграрного ринку, становленні іпотечних відносин тощо.

Недостатня роль держави щодо за-

лучення інвестиційних ресурсів у садівництво в умовах складних трансформаційних процесів зумовила кризові явища: різке зменшення площ насаджень, перевагу імпорту над експортом плодоягідної продукції, нерентабельність виробництва у багатьох підприємствах та ін. Тому державна підтримка галузі садівництва є одним із головних шляхів стабілізації виробництва плодоягідної продукції в умовах реформування аграрної галузі. Проте недоліками нинішньої системи державної фінансової підтримки є її непрогностичність, розпорошеність, несвоєчасність, неповнота та неритмічність виплат.

Вважаємо, що тільки чітка й ефективна система державної підтримки розвитку інвестиційної діяльності здатна сприяти ефективності виробничої діяльності підприємства.

Державне регулювання інвестиційних процесів має забезпечувати створення пільгових умов інвесторам садівницьких підприємств на період до початку плодоношення культури або до переведення молодих насаджень у склад насаджень плодоносного віку.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку галузі садівництва визначна роль належить саме економічним чинникам, враховуючи сучасний фінансовий стан сільськогосподарських виробничих підприємств. Без підтримки інвестиційної діяльності з боку держави важко здійснювати не тільки розширене, але й просте відтворення виробництва. При цьому обмежені кошти необхідно спрямовуватимуть садівничим господарствам, у яких найбільш сприятливі місцеві умови для конкурентоспроможного вирощування плодів.

Стимулювання розвитку садівництва можливе при використанні гнучкої системи оподаткування як податкової форми фінансової підтримки. Саме інвестиції значною мірою визначають темпи розвитку садівництва. Отже, поряд з заходами щодо збереження діючого потенціалу необхідно активізувати процес залучення інвестицій та визначити пріоритетні напрями їх вкладення.

Література:

1. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. — 5-е изд. — М., 1987. — 590 с.
2. Методичні рекомендації з організації планомірного відтворення плодівих і ягідних насаджень. — К., УААН, 1996. — 23 с.
3. Шестопись О.М. До стратегії відродження та подальшого розвитку вітчизняного садівництва // Сад, виноград і вино України. — 2001. — № 5—7.
4. Кисіль М.І., Ролінський О.В. Ефективність інвестицій сільськогосподарських кооперативів: Монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2006. — 228 с.
5. Кірейцев Г.Г. Формування нової системи амортизації в Україні // Облік і фінанси АПК. — 2004. — № 1. — С. 36—40.